

„ИЗ ЧЕЖЊЕ РАСТЕ ЖИВОТ”: КОНТЕКСТ И ПОДТЕКСТ ПЕСАМА МИЛОША Н. ЂУРИЋА

Апстракт: Хелениста Милош Н. Ђурић на почецима свог књижевног рада написао је и шест песама. Оне су објављене у часописима 1917. и 1918. године, и од тада нису поново приређиване нити су биле предмет истраживања. Приступ песама са аспекта био-библиографије пружа увид у идеје које су окупирале Ђурића на почецима стваралачке каријере. Централни мотиви песама представљају основ Ђурићеве филозофске мисли из истог периода. Рад упоређује идеје из Ђурићеве поезије и студија, те, утврђујући порекло идеје у студијама путем референци, указује на извор Ђурићеве песничке инспирације. Доминантне идеје у овом делу Ђурићевог опуса су *хармонија* и *чежња*. Питагорина теорија *хармоније сфера* присутна је у Ђурићевом делу кроз рецепцију коју је имала у књижевности и филозофији модерног доба. Она у песама означава космички и лични склад, док је у студијама везана за друштвено-политички контекст. *Чежња* је средиште Ђурићеве филозофије активистичког мелиоризма, основ личне среће и темељ за грађење државе Јужних Словена. Термин је превод са немачког („*Sehnsucht*”) и својеврсни је еквивалент Бергсоновом животном елану (*élan vital*) и Платоновом еросу (ἔρως). Овом приликом уједно и приређујемо Ђурићеве песме.

Кључне речи: Милош Н. Ђурић, поезија, хармонија, чежња, витализам.

Године 1962. Милош Н. Ђурић предаје грчки језик и историју хеленске књижевности на Филозофском факултету у Београду, изабран је за редовног члана Српске академије наука и уметности и најављује

---

* apostolovic139@gmail.com, ORCID: 0009-0001-6085-0897.

своје преводе Хомерових епова (*Одисеја* 1963, *Илијада* 1965). Југословенски медији се интересују за њега због изразите посвећености и продуктивности у раду, односно због укупног његовог културног ангажмана¹. У штампи се, наимае, помиње око 320 објављених радова различитог обима, насталих у периоду од 1912. до 1962. године (Цековић 1964: 5). Део тог ангажмана чине преводи античких трагедија, Платонових дијалога, Аристотелове етике, као и тада популарне психологије и филозофије (Адлер, Јунг, Дјурант), затим приређена дела народне усмене књижевности, студије и есеји на различите филозофско-књижевне теме, две обимне монографије, од којих *Историја хеленске етике* убира Октобарску награду за 1961. годину, покретање часописа *Жива антика* и судбоносно „не” *Апелу српском народу*. Медији траже ’тајни рецепт’ за такав успех и Ђурић се тим поводом присећа својих почетака: „Свој књижевни рад ја сам почео поезијом, књижевном критиком и проучавањима народне поезије” (Јовановић 1962: 9).

На шест песама које чине целокупан Ђурићев поетски опус до тада се осврнуо једино његов пријатељ и песник Бранко Шимић, истакавши да су „пуне једрине” (Šimić 1960: 397). Приређивачи *Избраних дела* вероватно су се усмерили ка приказу Ђурићевог научног рада, те су из тома *Раних филозофских списа Милоша Ђурића* (1997), који обједињује радове из периода до 1930. године, изоставили радове *Видовданска етика* (1914), *Смрт мајке Југовића* (1918), *Филозофија панхуманизма* (1922), неколико чланака и песме. Док су обимнији радови због свог идеолошког карактера били занимљиви критичарима и истраживачима епохе и идеја², песме су остале расуте по часописима и изузете из интерпретација.

---

¹ Већ педесетих година двадесетог века Ђурићево име се јавља у штампи у контексту „познатих друштвених и културних радника” (*Омладина* 1955: 8).

² Последњих година истраживачи су приступали Ђурићевим раним радовима са различитих аспеката: Мирјана Д. Стефановић се фокусира на наслеђе народне културе у њима (Стефановић 2013); Милоша Радуловића, који сматра да је Ђурић оснивач „ортодоксног експресионизма”, занимала је религија (Радуловић 1989: 196); Јерг Шулте приказује идеју „панхуманизма” као покушај инклузије различитих рецепција хуманистичке мисли у јединствену теорију хуманизма (Schulte 2022); Борис Милосављевић пише одбрану „превазилажења рационално-дискурзивног начина мишљења” Ђурићевих филозофских ставова (Milosavljević 2020); Станислава Бараћ, бавећи се авангардистичким тенденцијама у часопису *Мисао*, сврстава Ђурића у генерацију предратних авангардних писаца чија идеологија тежи „синтези космополитског духа и националног активизма”

Библиографи Миодраг Живанов и Радисав Цајић пописали су шест Ђурићевих песама, од којих је пет објавио 1917. године, у загребачком *Савременику* (*Savremeni*), односно у *Гричу* (*Grič*), а једну 1918, у вршачкој *Изложби* (1983: 19). Тих година Ђурић ради као наставник на замени у Реалној гимназији у Сремској Митровици, а годину дана раније завршава студије на Филозофском факултету Свеучилишта у Загребу. Загребачка средина представља и контекст у којем је настајала његова поезија. На последњој години студија Ђурић слуша предавања из филозофије Алберта Базале, који се поред курсева филозофије и класичне књижевности у својим радовима из тог периода бави хрватском књижевношћу и психологијом, залажући се и за реформу образовања³. У периоду када Ђурић пише песме, Базала сарађује између осталог са *Савремеником*, месечником Друштва хрватских књижевника за науку и културу, који покрива тада доминантне књижевне токове. Остали часописи се тада позиционирају у односу на *Савременик*.

Ђурићеве песме су у *Савременик* могле дакле доћи по препоруци његовог професора филозофије. Песме „Слобода” („Sloboda”), „Још не блиста зора” („Još ne blista zora”) и „Шетња” („Šetnja”) штампане су између песама Милоша Црњанског и Бруна Жупанића Штајнера (Bruno Župančić Steiner). Након тога, у рубрици „Млада лирика”, у прилогу уметничког алманаха *Грич* (*Grič*), излазе песме „Хармонија” („Harmonija”) и „Чежња” („Čežnja”). Алманах излази нередовно и у свега неколико бројева. Редакција *Грича* се програмски поставља насупрот *Савременику* и тежи да створи алтернативан, слободарски израз⁴. Познанство са редакцијом и задата оријентација часописа омогућили су Ђурићу да наредне године у издању *Грича* објави *Смрт мајке Југовића*, за чије штампање је исте године Хрватски штампарски завод у Осиеку

(Бараћ 2008: 157–172); научно-критички приступ мање познатој Ђурићевој делатности до 1930. налазимо у истраживању езотеричне позадине југословенског месијанизма у светлу архивске грађе, које је спровео Немања Радуловић (2023).

³ Многостраност Базалиних хуманистичких стремљења имала је велики утицај на Ђурића. Ђурићев докторат *Проблеми филозофије културе* (1929) писан је под Базалиним менторством. Кореспондентност њихових радова, поготово на тему хеленске историје и етике, тек би требало испитати.

⁴ Редакција се залаже за уметничку слободу, ларпурлартизам и аполитичност; в. текст „Literarne informacije” у истом прилогу (Häusler 1917: 24–32). Редакција часописа налазила се на адреси Илица 40, у подножју данашњег парка Грич. Поред локалитета, назив би могао алузија на историју грађанства на регији данашњег Загреба. Подигнут у целости од стране народа, Грич је место средњовековних протеста против високих пореза, које су становници плаћали суседном бискупском Капитолу.

добрио забрану. Последња песма коју је Ђурић објавио носи наслов „Кад се звезде гасе”, а публикована је у *Изложби*. Поред Ђурићевог имена записано је и ново место боравка, Сремска Митровица. Песма је посвећена Богољубу Миодраговићу Андалији, тадашњем директору Дирекције шума у Сремској Митровици, који је такође дошао 1916. са студија у Загребу у Митровицу⁵. Године 1917. Ђурић је објављивао искључиво поезију. Следеће године, након *Смрти мајке Југовића*, радове посвећује проблемима националне културе и одустаје од објављивања својих стихова⁶.

Ђурић је, дакле, убрзо престао да пише поезију, али је поетски стил унео у своје филозофско-књижевне студије. Тадашња критика је приметила песнички израз, на који је различито реаговала. Историчар и књижевни критичар Владимир Ђоровић, који је у младости и сам писао песме, на примеру *Смрти мајке Југовића* оштро критикује такво поступање у науци јер доводи до ненаучних резултата⁷. Следећу студију, *Философија панхуманизма* (1922), Ђурић је написао у сличном стилу. Студију је приказао Владимир Вујић, у настојању да афирмише идеолошке ставове које у том периоду и сâм заступа. Више од половине његовог приказа чине цитати из Ђурићевог дела, пошто се „Г. Ђурић

---

⁵ Једини запис о особи под тим именом налази се у публикацији *Одјеци матураната Земунске гимназије*, која доноси професионалне успехе некадашњих матураната (1998: 86). Према подацима који се ту наводе, Миодраговић и Ђурић су у исто време били на студијама у Загребу, а касније су такође истовремено службовали у Сремској Митровици, где је Миодраговић био на позицији директора Дирекције шума. Касније ће постати начелник Министарства шума и рудника, а од 1944. редовни професор на Шумарском факултету у Београду.

⁶ Ксенија Марицки Гађански пише да је Ђурић песме објављивао и у гласилу *Србија: политички независни лист* (Гађански 2013: 73). Оне се не налазе у бројевима из 1919, који се чувају у Народној библиотеци Србије (4, 7, 20, 26, 82, 101, 104, 109, 111). *Србија* је излазила три пута недељно, тако да је број сачуваних и прегледаних бројева незнатан. У доступном материјалу, Ђурићево име се помиње једанпут, у рубрици „Домаћа хроника”: део програма „Друштва трезвености”, које 18. децембра 1919. у српској основној школи организује Ложа бр. 4 „Спасење”, најављује говор о историји трезвености Милоша Н. Ђурића, „члана лозе у Митровици” (*Србија* 1919: 3).

⁷ У целини, коментар гласи овако: „Г. Ђурић с нескривеном претенциозношћу хтео је да донесе нарочит поетски стил, накинђурен и извијуган посебним инверзијама и необичним редом речи [...] Друго, што треба осудити исто тако, то је онај понесени тон прозе и говора на памет, расправљање у ставу поклоника, гомилање речи, које се бесмислено понављају и спотичу једна преко друге не доносећи ништа стварно, читав начин дискусије на који је једном приликом г. Богдан Поповић употребио оштру, али тачну реч, назвавши то 'шареним брбљањем'” (Ћоговић 1919: 43–44).

изражава и хоће да сугерира своја уверења једним поетски ношеним стилем”, који се не дâ парафразирати (Вујић 1922: 154). С обзиром на то да поезија није разматрана, није примећено да ране песничке идеје постају предмет Ђурићевих студија.

За разлику од тадашњих авангардних токова књижевних експеримената, Ђурићева поезија је формом ближа тада већ застаревајућој модерни: свих шест песама написао је у александринцу. Испеване су у катренима са обгрљеном римом. Мотиви су махом класичног порекла. Песму „Шетња” са мотивом *хармоније сфера* Ђурић придружује дугој традицији рецепције Питагорине идеје⁸. У Базалиној *Повјести филозофије*, која је Ђурићу била примарна литература, представљање идеја питагорејаца завршава се поетичним цитатом Теодора Гомперца (Theodor Gomperz): „Једнако узвишена слика свијета и која би једнако узносила срце, није се више тако зорно видјела” (Bazala 1906: 135). Сигурно му је била позната и песма „Међу звездама (Вилованка)” Лазе Костића (1872), који је у првом реду инспирисао Ђурића да се бави класичном књижевношћу. Она је, баш као и Ђурићева песма, исповест лирског субјекта о мистичном искуству узлета у звезде, где спознаје *хармонију сфера*. У песми уочавамо аутореференцијалност: лирски субјект саопштава да је песма коју читалац има пред собом плод његових космичких шетњи. Према Питагориној теорији, човек не може чути музику сфера јер је она општеприсутна од рођења, те се једино може спознати очима и разумети логички, односно математички. Ђурићев лирски субјект синестезијом чула мириса и слуха приказује мистичку спознају општег јединства. Мит о Арахни из Овидијевих *Метаморфоза* представља алузију на вечито стварање, ком затим приступа и сâм субјект песме, тј. песник. Друга Ђурићева песма носи наслов „Хармонија” и мање је сложена. Она тематизује идеал личног склада кроз целоживотно стварање, услед кога појединачан живот наликује на песму. Изворној идеји *musica universalis* Ђурић ће се вратити са великим ентузијазмом, неколико година касније у својим студијама.

Значење идеје се мења када је Ђурић пренесе из домена субјективног и мистичког искуства лирског субјекта у дискурс филозофије културе. Године 1922. Ђурић прерађује чланке које је

---

⁸ У студији о историји идеје, Ханс Шавернох се осврће на њену рецепцију у лепој књижевности. Он издваја барок, класицизам и романтизам као књижевне епохе модерног доба у којима је ова античка мисао била посебно популарна (Schavernoch 1981: 165–184).

објављивао у часописима претходних година и обједињује их у књижици *Философија панхуманизма: један покушај нове југословенске синтагме*. У књижевно-филозофској визији Југославије *хармонија сфера* је главни друштвено-политички организациони принцип и треба да симболизује склад између делова и целине⁹. Ђурић представља идеју у другом поглављу рада када уводи романтичарско-мистични поглед на свет: „Цела васиона је као једна песма у којој свака реч, и сваки стих, и свака строфа, има своје место и своју вредност; и сви смислови, и смисао речи, и смисао стихова, и смисао строфа, чине један смисао целе песме, и једну словесност јединства” (Ђурић 1922: 43). У следећем поглављу, „Обртање вредности”, Ђурић се окреће друштвено-политичким утопијама и уклапа у њих идеју *хармоније*:

Оно [човечанство – прим. Ј. А.] има да буде оркестар у коме поједини народи учествују као заједница различитих инструмената; свака заједница има да буде свесна своје сопствене хармоније, и да води бригу о томе да своје посланство словесно испуњује [...] Даљи процес развитка донеће све веће диференцирање и још раскошнију лепоту оркестра: поједине заједнице замениће њихови делови као самостални чланови: свако поједино биће, свака људска индивидуа, сваки члан појединог друштва, улазиће у оркестар као свој свет, али са стилизацијом свечовечанског тоталитета на себи (Ђурић 1922: 60–61).

На почетку цитата Ђурић промовише колективно месијанство алузијом на Хердерову [Herder] романтичарску идеју колективних карактера који су изражени у народној песми. У седмој књизи својих *Писама ка подстицању хуманости*, Хердер упоређује грчке и хришћанске химне и закључује да хришћанске чини посебнима „хармонија гласова у концерту (различитих) народа” који су те химне стварали¹⁰. Део цитата о каснијем диференцирању и самосталности појединаца у заједници је инспирисан теоријом Анрија Бергсона о растућој биолошкој разноврсности. У студији *Креативна еволуција (L'évolution créatrice)* Бергсон се у поглављу о смеру животне еволуције служи алегоријом

---

⁹ Општу рецепцију централних идеја космизма и експресионизма у Ђурићевој идеји *панхуманизма* приметили су и описали С. Бараћ (2008) и М. Радуловић (1989).

¹⁰ Према оригиналу: „Durch den christlichen Gesang war also die Harmonie der Stimmen im Konzert der Völker gleichsam gegeben” (Herder 1991: 454).

музичког концерта различитих врста, у коме „привидна дисхармонија доприноси фундаменталној хармонији”¹¹. Док је Хердерова идеја могла доћи до Ђурића преко других извора који су заступали сличне идеологије, Ђурић на неколико места у *Философији* и ранијим радовима цитира Бергсона¹². У рецепцији идеје *хармоније* Ђурић је пронашао симболични израз филозофских и филолошких идеја помоћу којих ствара нов културно-друштвени идеал.

Централна идеја прва два поглавља *Философије панхуманизма* је *чежња*. Ђурић најпре објашњава термин поетским каталогом, наводећи примере из митологије и књижевности:

И само чежња постоји. Чежња пшеничина влаћа за сунчевим зрацима и њена корена за минералом из кога се храни. Чежња Прометеја за ватриним дарима, чежња Икара за крилима и азурним висинама, чежња Дантеа за изласком са пута лутања и грешења, чежња Фауста за суштином и смислом живота, чежња Гетеа за најлепшим обликом човечности. Чежња Клитије за сунцем и лепотом, чежња за бољим и богатијим животом, чежња за развићем и стварањем (Ђурић 1922: 7).

Чежња је Ђурићев термин за виталистички, стваралачки нагон, који је предуслов његове визије културног и друштвеног препорода. Идеја је најпре била тематизована у песми „Чежња”, а интересовање за њу код Ђурића је трајало деценијама касније. Мит о Клитији у наведеном цитату Ђурић преузима најпре из своје песме. Девет дана након што ју је њен вољени Аполон презрео, Клитија је погледом пратила сунце, док се није претворила у цвет, хелиотроп (Овид, *Метаморфозе* 4.169–270). Зато, као Клитија, чежња лирском субјекту у другој строфи даје будност и усмерава му поглед ка сунцу. Персонификација чежње и поређење са Клитијиним погледом мотивише бездану слику (*mise en abyme*) *чежње са очима чежње* у првој строфи. Могуће је да је такав приказ чежње инспирисала „Нирвана” Владислава Петковића Диса и њен „Поглед који нема људско око” (1970: 101), те да је Ђурић тежио да истим поступком у

---

¹¹ „Chaque espèce aurait sa raison d’être, sa fonction, sa destination. Ensemble elles donneraient un grand concert, où les dissonances apparentes ne serviraient qu’à faire ressortir l’harmonie fondamentale” (Bergson 1908: 138).

¹² О односу Ђурића према Бергсону в. Schulte 2022.

поезији оживи супротан принцип¹³. У последњој строфи, лирски субјект је „пун жудња” да ствара нове песме („нов се славуј јавља”). Четрдесет година касније у *Књижевним новинама* излази превод 129. химне из 10. мандале *Rigvede*, познате као „Химна стварања”. У кратком пропратном тексту Ђурић прави паралелу између жудње (санскр. кама), која, према Ђурићу, означава „правољу за животом”, и ероса у хеленској филозофији предсократоваца (Ђурић 1956: 5). Ђурић тада идеји приступа као филолог, а не као песник и поклоник исте идеје, и изражава се научним стилем, али је задржао интересовање за виталистичке идеје које су обележиле ране радове.

Чезња је превод исте речи са немачког, а извори идеје су многоструки. Ђурић је указао на концепте којима чезња наликује у уводу студије *Mit o сунчевој сестри или познато и непознато у митској филозофији* (1925). Он наводи примере из античких филозофија у чијим се средиштима налази мистички принцип: атман (Веде), тао (Лао Це), хармонија (Питагора), Бог (хришћанство) и друге, док не дође до модерног доба и све виталистичке концепте означи засебним термином:

Оно што Malebranche зове *inquiétude*, M. Blondel *action*, H. Bergson *élan vital*, Le Roy *pensée-action*, G. Simmel *unablässiges Transzedieren seiner selbst*, R. Eucken *Ringem um einen geistigen Lebensinhalt*, то је вечна чезња за животом, она жива снага са свим својим рационалним и ирационалним елементима (Ђурић 1997: 151).

Идеје Платона и Бергсона имале су при томе већи утицај од осталих. У *Филозофији панхуманизма* се „чезња стваралачка” (Ђурић 1922: 10) такође назива и „еротска чезња” (Ђурић 1922: 18), и „стваралачки елан” (Ђурић 1922: 30). Према сећањима Светислава Марића, Ђурићевог колеге са студија, Базала је планирао да објави увод у филозофију у којој би сваки филозоф био представљен својим речима, при чему је задатак проналажења репрезентативних текстова доделио студентима (Марић 1967: 12). Ђурићу су додељени Платон и Бергсон, те је стога наш истакнути хелениста имао прилике да упореди животни елан француског филозофа (*élan vital*) са еросом (*ἔρως*) грчког. Мада Ђурић Шилера и Гетеа цитира у готово свим ранијим радовима, не може се са

---

¹³ Ђурић је подржао Скерлићеву критику Дисове поезије када је у *Смрти мајке Југовића* написао да је „етички леп [...] став Јована Скерлића, који демонима нирване и бедне резигнације не да у област српске поезије” (Ђурић 1918: 35).

сигурношћу рећи која литература је повезала ерос и романтичарски „Sehnsucht”. Ђурић пак у *Философији панхуманизма* „Sehnsucht” из немачког превода Лафкадија Херна (Lafcadio Hearn) преводи речју „чежња”. Као пример универзалности чежње парафразира причу о инсекту „Куса-Хубари” ирског писца грчког порекла који у својим причама упознаје читаоце са културом Јапана. Наслов збирке, *Lotos*, указује на приређено издање Хернових прича у немачком преводу, а на еквивалентном месту Ђурићеве парафразе („еротске чежње”, 1922: 18) налазимо „Sehnsucht” (Hearn 1907: 283). Довођењем у везу различитих књижевних идеја и митова, Ђурић је тежио да прикаже универзалност своје идеје и да је означи термином из матерњег језика.

Идеје које су разматране у контексту Ђурићевих раних радова приказују атмосферу у којој је настајала Ђурићева виталистичка поезија, чије су централне теме били аспекти песничког надахнућа. Свих шест песама штампају се у оквиру овог прилога. Песме приређујемо писмом на ком су првобитно објављене. Кратак осврт на изворе и значење двеју идеја које су заступљене и у поезији и у раним студијама указује на свестраност и ентузијазам којим Ђурић започиње књижевни рад, али и да се на почецима његовог филолошког прегалаштва налази виталистичка поезија.

ИЗВОРИ

- Брујић, Предраг (прир). *Одјеци матураната Земунске гимназије*. Земун, 1998.
- Вујић, Владимир. Милош Ђурић: Филозофија панхуманизма. *Српски књижевни гласник* VI. 154 (1922): 7.
- Ђурић, Милош. Кад се звезде гасе. *Изложба* I. 4–6 (1918): 90.
- Ђурић. Милош. *Философија панхуманизма*. Београд: Књижарнице Рајковића и Ђуковића, 1922.
- Живанов, Миодраг, Цајић, Радисав. *Библиографија Милоша Н. Ђурића*. Београд: Народна библиотека Србије, 1983.
- Једна необична анкета. *Омладина*. XI. 911 (1955): 8.
- Јовановић, Бранко (водио разговор). У сусрет Аријану. *Борба* XXVII. 352 (1962): 9.
- Марић, Светислав. Милош Ђурић као студент. *Дневник* XXV. 7581 (1967): 12.
- Петковић, Владислав Dis. *Песме*. Прир. Божидар Ковачевић. Нови Сад: Матица српска, 1970.
- Цековић, Иван (водио разговор). Др Милош Н. Ђурић: *Nulla dies sine linea*. *Београдска недеља* IV. 171 (1964): 5.

- Bazala, Albert. *Povijest filozofije*. Zagreb: Dionička tiskara, 1906.
- Bergson, Henri. *L'évolution créatrice*. Paris: Félix Algan, 1908.
- Ćorović, Vladimir. Miloš Đurić o *Smrti majke Jugovića*. *Književni jug* III. 1. (1919): 43–45.
- Đurić, Miloš N. Himna stvaranja ili Nasadasija. *Književne novine* VII. 20 (1956): 5.
- Gjurić, Miloš. Harmonija, Čežnja. *Grič*. Prvi prilog almanahu I (1917): 14.
- Gjurić, Miloš. Sloboda, Još ne blista zora, Šetnja. *Savremenik* XII. 5 (1917): 187.
- Gjurić, Miloš. *Smrt majke Jugovića: književno-filozofska studija*. Zagreb: Izdanja Griča, 1918.
- Hearn, Lafcadio. *Lotos: Blicke in das unbekannte Japan*. Frankfurt am Main: Rütten & Loening, 1907.
- Herder, Johann Gottfried von. *Briefe zu Beförderung der Humanität. Johann Gottfried Herder Werke in zehn Bänden*, Band 7. Frankfurt am Main: Deutscher Klassiker Verlag, 1991.
- Šimić, Antun Branko. *Proza II*. Zagreb: Znanje, 1960.

ЛИТЕРАТУРА

Бараћ, Станислава. *Авангардна Мисао: Анангардне тенденције у часопису Мисао у време уређивања Ранка Младеновића, 1922–1923*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2008.

Гађански, Ксенија Марицки. Српска култура пре и после Милоша Н. Ђурића. *Антика и савремени свет: научници, истраживачи и тумачи: зборник радова*. Београд: Друштво за античке студије Србије, 2013, 68–80.

Радуловић, Милош. Милош Н. Ђурић и експресионистички екуменизам. *Модернизам и српска идеалистичка филозофија*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 1989, 189–211.

Стефановић, Мирјана Д. Милош Ђурић и српска народна култура. *Антика и савремени свет: научници, истраживачи и тумачи: зборник радова*. Београд: Друштво за античке студије Србије, 2013: 51–61.

Milosavljević, Boris. Miloš N. Đurić: Život i filozofska gledišta. *Theoria* 4. 63 (2020): 37–52.

Radulović, Nemanja. The Esoteric Background of Yugoslav Messianism. *The Polish Journal of the Arts and Culture. New Series* 17. 1. (2023): 69–84.

Schavernoeh, Hans. *Die Harmonie der Sphären: die Geschichte der Idee des Welteinklangs und der Seeleneinstimmung*. Freiberg, München: Verlag Karl Alber, 1981.

Schulte, Jörg. Panhumanism: Towards the History of an Idea and of its Paradoxes. *неМИРНА књижевност, култура, идеологија*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2022, 517–540.

Прилози: шест песама Милоша Н. Ђурића

Sloboda

Al' je lepo, braćo, kad se pusto diše,
Kad je život svoj bez međe i bez mere,
Kao gorski cvet što cveta i miriše,
Ništa ne hajući, da l' ga kogod bere.

Živi poput ptice iz prašuma bajnih:
Na njoj perje sja sa sjajem rajskih šara;
I preleće strane šuma zavičajnih,
Na kojima nema grubih gospodara.

I sva sretna ona čednu pesmu lije,
Pesmu lije, perje neguje i mije,
U slobodi zlatnoj slasti žića pije.

I kad stigne čas da večna noć je skrije,
Njoj se vije, nimalo da bol je svije
Krasnog ruha što joj niko video nije.

Još ne blista zora

Još ne blista zora od bajnih rubina,
Nit' su lahorići izvili se rani,
Iz nedara mekih ruža i jasmína
Još im sanak pusti podunuti brani.

Svud je tihi mir. Ko zaspalo i vreme,
I časovnik večni kao da se taji,
Tek se na čas krene pokoj noći neme,
To se vijuju moji boni uzdisaji.

Podunite, vetri, svoje psalme rane,
Izdunite jade što svu noć me guše:
Granulih mi želja ševe raspevane
Nek zahimne himnu novoj zori duše.

Šetnja

Pružilo se nebo k'o golema stepa,
Rascvale se zvezde k'o na stepi cveće,
Pamtivečnu priču jedna drugoj tepa,
Najradije njima duh mi žudan leće.

Pa se šećem kroz te vasijske leje,
I u transu nekom, pun svečane jeze,
Slušam kako miris večitosti veje,
I Arahna večna svetski ćilim veze.

Sa zvezde na zvezdu letim. Sve ih zdravim,
Pijem svirku njihovih odiskonskih kretnja;
I s njih nektar kupim, od njegov meda pravim:
To je pesma moja, plod zvezdanih šetnja.

Harmonija

Gdje su oni sunca puni tvoji dani
Nekadanji? Gdje je vedro srce ono,
Mirisa puno kao behar na grani?
Gdje je? Što je tamno sada, što je bono?

Budi kao pjesma sa dubina grudi:
Za stihom stih, za strofom strofa slijedi,
Sve je jasno, skladno, emocije budi
I daje sreću, što neizrečno vrijedi.

U tom skladu i tvoj život neka teče,
Svaki čin i svaki dan da smisla ima,
Pa kad kraju stigne, kad mu prispije večje,
Bit će kao pjesma s lijepim stihovima.

Čežnja

Celog dana pute moje Čežnja prati.
Kudgod hodim, ona vazda bdi uz mene
I treperi i, ko Klitiji, što pati,
Silno čeznu strasne, snene oči njene.

Budan hod joj ništa ne može da smete,
Sunčane ona dočarava mi dane.
Časi odmiču. Iz moje duše lete
Podmladjenju skorom himne razdragane.

I, pun žudnja, ceptim kao list na gori,
Slušam snažan ritam dušinoga zdravlja
I u susret idem nesvitanoj zori...
Za slavujem novim nov se slavuj javlja.

Кад се звезде гасе.

Богољубу Миодраговићу Андалији.

Ноћ је била пуна месеца и звезда,
Сребро тешко падало је ноћи целе –
Већ славуји рани биглишу крај гнезда,
И хорови зоре буде се и беле.

И тад кад се мрак од светла дели тако
И гиздава зора жедну душу гали,
Осећам где живот одмиче полако
К'о бродару жали кад га носе вали.

Звезде се гасе, белило све им веће;
И док љупко трепте последњом лепотом,
Ја желим да и ја, са осмејком среће,

У лепоти тој, на крају свога дања,
Немајући страха пред другим животом,
Трептим чаром звезданог растајања.

**“LIFE GROWS OUT OF LONGING”:
CONTEXT AND THE SUBTEXT OF MILOŠ N. ĐURIĆ’S POEMS**

S U M M A R Y

The text focuses on the miniature part of the oeuvre of Miloš Đurić: six poems he published in journals during 1917 and 1918. He was regarded primarily as a classic philologist, and his early works, a mixture of philosophy and literary criticism with the cultural and national engagement, attracted less attention and even in those rare cases the poetry was excluded. In the years of their appearance, Đurić was teaching in Sremska Mitrovica. The most relevant context, however, are Đurić’s studies in Zagreb until the year 1916. There Đurić got familiar with the ideas he introduced in his poems, made connections crucial for their publishing, and most notably, attended the philosophy classes by Albert Bazala.

The ideas within Đurić poetry cannot be separated from his studies that followed the poetic period, as those two genres are both stylistically and thematically interweaved. Tracing the ideas further in Đurić’s work provides insights on the sources of his poetic ideas. Two mains are *the harmony of spheres* i.e., *musica universalis* and *čežnja* (the longing). The first one in the poem „Šetnja” (The walk) relies on its classical-romantic reception: lyrical subject experiences the connection with the universe which inspires him to create. Thus, the self-reference to the poem occurs. Later in his study *Filosofija panhumanizma* (Philosophy of panhumanism, 1922) Đurić transforms this idea into the vision of social order in which the society develops harmoniously. The plausible sources that inspired him to apply this idea to the social context are found in the symbolic representation of the idea of “harmony of species” in *L’évolution créatrice* (1907) of Henry Bergson and “Konzert der Völker” from Johann Gottfried Herder’s *Briefe zu Beförderung der Humanität* (1793).

The Longing is the mystical idea in the core of Đurić philosophy. It occurred for the first time in his poem “Čežnja” (The Longing) in 1917, and stucked with him the longest (1956). His studies *Mit o sunčevoj sestri* (The Myth of the Sun’s Sister, 1925) and *Philosophy of panhumanism* reveals a multitude of sources to which Đurić connected this idea. The most relevant for his interpretation are Bergson’s *élan vital* and Plato’s ἔρως, while the name is the translation of German “Sehnsucht”. That implies that not only mysticism but also the optimistic vitalism marked the beginnings of Đurić’s academic career. All six Đurić poems are added in the attachment.

Примљено/Received: 31. 07. 2024.
Прихваћено/Accepted: 7. 10. 2024.